

ROMÁNSKÝ SLOH V ČESKÝCH ZEMÍCH

VY_32_INOVACE_DVK21/15

Karel Švuger

DVK/ 2. ročník

Květen 2012

Obrazová dokumentace, České
země v raném středověku

Cyril a Metoděj
kníže Rostislav
kníže Václav

Datuje se zhruba do **11. a 12. století**, u nás až do **40 let 13. století**.

V roce 1000 lidé očekávali konec světa a poslední soud. Když nenastal, propukla v Evropě velká aktivita a města se předháněla ve výstavbě nových kostelů.

Nesjednocenost evropských území, ovlivněných navíc různými tradicemi, způsobily, že románský sloh má velké množství variant.

Inspiruje se **antickou**, římskou architekturou, **karolínskou a otónskou** renesancí.

Hlavním objednavatelem je **církev** (zejména kláštery), v menší míře **feudálové** (hrady, městské paláce) a koncem období **měšťanstvo** (domy, mosty).

České země v raném středověku

Prvním doloženým státem s křesťanskou kulturou byla v 9. století **Velkomoravská říše**. Za knížete Rostislava přišli na Moravu Konstantin a Metoděj, kteří přinesli slovanské písmo- hlaholici. Za Svatopluka dosáhla říše velkého rozkvětu.

Z období Velkomoravské říše se nedochovala žádná architektura, pouze vykopávky v **Mikulčicích, Starém Městě, Modré** aj. Ale i ty svědčí o pokročilé úrovni staveb.

Pohádkové bohatství představují **zlaté a stříbrné šperky**. Dochovaly se také přezky a nákončí.

Po zániku Velkomoravské říše se centrum státu přesunulo do Čech, kde se po vyvraždění Slavníkovců ujali moci Přemyslovci.

Umění Velké Moravy

První státní útvar na našem území - Sámova říše - zanikl po smrti zakladatele a vladaře v r. 658. Slovanské kmeny se osamostatňují opět na konci 8. století a už na počátku 9. století vzniká nový samostatný stát, v jehož čele stála domácí dynastie - Mojmírovci. I když Mojmír nebyl ještě pokřtěn, jeho synovec Rastislav a Rastislavův synovec Svatopluk byli již křesťané. Nejen z hlediska církevního, ale i politického byli pozváni na Moravu bratři Konstantin a Metoděj jako vyslanci byzantského císaře Michala III. Misi obou bratří předcházela sice již kristianizace moravského území (v r. 845 bylo v Řezně pokřtěno 14 českých knížat se svými lidmi), ale přemyslovský kníže Bořivoj s manželkou Ludmilou byli pokřtěni podle legend až kolem r. 874 arcibiskupem Metodějem v Nitře.

S přijetím křesťanství přijímá naše umění i prvky křesťanské kultury, především pak v architektuře. V 9. století už bylo na území Velké Moravy aspoň 19 velkých **hradišť**, rovinných i výšinných i s církevními budovami (např. Děvín v Bratislavě, Staré Zámky, Líšeň u Brna, u Rajhradu, v Nitře, v okolí Starého Města).

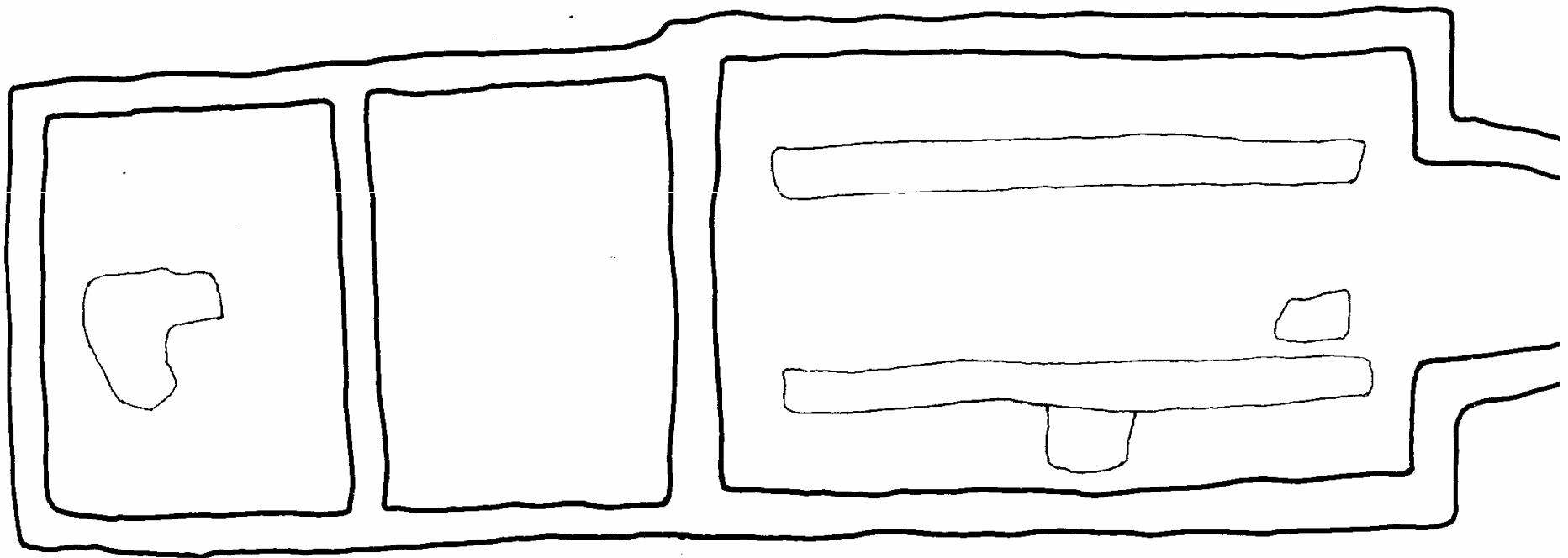
Jak ukazují poslední archeologické výzkumy, byla významným velkomoravským centrem i Olomouc. Hradiště chránila cesty jak ve směru východ-západ (tzv. hedvábná stezka), tak i sever-jih (tzv. jantarová stezka) přes Moravskou bránu. Centrem Velkomoravské říše byla jižní část dnešní Moravy, kde jsou zachovány zbytky někdejší architektury a kultury - Mikulčice, Staré Město, Uherské Hradiště - Sady. Kde stávalo centrum Velkomoravské říše Veligrad, dodnes nevíme, stejně jako neznáme místo, kde byl pohřben arcibiskup Metoděj. Nacházíme stavby centrální (rotundy) i podélné (jednolodní či trojlodní kostelíky s apsidami, někdy i s nartexem). Některé z těchto staveb mají spojitost s oblastí středomořskou, jiné vycházejí ze stavitelství západního (kostel v Modré).

K nejstarším stavbám patří **dvouapsidová rotunda v Mikulčicích** (č. VI) asi z první čtvrtiny 9. století. Z 1. poloviny 9. století pocházejí i **kostel sv. Jana Křtitele v Modré** nebo **kostel v Uherském Hradišti - Sadech**, který vynikal složitou koncepcí a náročnou vnitřní úpravou.

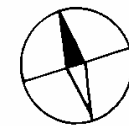
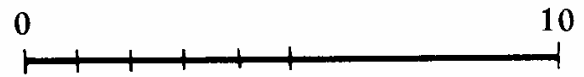

Náušnice a stříbrný medailón se sokolníkem ze Starého Města-Špitálek.

9 Mikulčice, kostel III,
z počátku 9. století
s později připojenými
nartexy, půdorys.

S příchodem Konstantina a Metoděje pak souvisí i stavby dalších kostelů, zejména v regionu Mikulčic a Starého Města (např. kostel ve Starém Městě - Na valách, na Špitálkách, kostel č. II v Mikulčicích či rotunda sv. Michala ve Starém Městě a další). V Pohansku u Břeclavi byly nalezeny zbytky opevněného velkomoravského sídliště s kostelem a nartexem z konce 9. století.

Nástěnné malby, které jistě bohatě zdobily interiéry kostelů, se zachovaly jen zlomkovitě (rotunda ve Valech u Mikulčic, kostel v Břeclavi - Pohansku).

Vysoké úrovně dosáhlo na Velké Moravě **zlatnictví** a zpracování kovů. Západní vliv je patrný zejména v součástech vojenské výzbroje. Na východní vlivy ukazují především **výrobky šperkařské** (náušnice, gombíky, prsteny, náhrdelníky, hřebeny). Převažuje ornament rostlinný, ale ojediněle se vyskytuje i dekor figurální

(stříbrný terčík se sokolníkem ze Starého Města, nákončí s obrazem kněze z Valů). Ve zlatnické technice se hojně užívá ke zdobení filigrán, granulace, plátování, vrubořez, emailování, vykládání drahokamy a další výzdobné techniky. Ve Starém Městě byly nalezeny zbytky zvonařské dílny, železářské huti a kovářských zbrojařských dílen.

Po vpádech Maďarů, porážce Svatopluka a odchodu slovanských mnichů z Moravy na Balkán se Velkomoravská říše rozpadla (r. 906) a cyrilometodějská kultura i s vlastním písemnictvím na Moravě zanikly. Centrum politické i kulturní se pak přenáší do Čech.

Už za knížete Bořivoje vzniká v jeho sídle na Levém Hradci nad Vltavou rotunda sv. Klimenta a kostel Panny Marie v západním předhradí Pražského hradu.

V r. 921 nechal vystavět kníže Vratislav na hradě trojlodní **baziliku sv. Jiří**, jejíž staré jádro je dochováno dodnes, i když apsida hlavní lodi byla při pozdějších úpravách zbourána, boční apsidy však zůstaly. Vedle baziliky za vlády sv. Václava byla vybudována rozměrná čtyřapsidová **rotunda sv. Víta** (926-930), která sloužila do r. 1060, kdy na jejím místě nechal vystavět kníže **Spytihněv baziliku**. Rotunda byla od r. 973 biskupským kostelem. Její hlavní loď měla v průměru 13 m, zdivo mělo sílu asi 1,5 m. Apsidy ve tvaru podkov byly umístěny přesně podle světových stran. V jižní apsidě byl pohřben sv. Václav. U baziliky sv. Jiří

byl založen Boleslavovou dcerou Mladou **ženský benediktinský klášter**, v jehož zdech je dnes umístěna sbírka

starého českého umění. Nejstarší **mužský klášter**, rovněž benediktinský, založil Slavníkovec sv. Vojtěch, přítel franckého císaře Oty III. a druhý pražský biskup, **v Břevnově**.

Na tyto tradice navazuje volně umění dalších dvou století a rozvíjí v přemyslovských Čechách dál prvky, které přinesla Velká Morava.

Románský sloh v českých zemích

V umění 10. a 11. století není patrný zcela výrazný předěl. Románské umění navazuje na tradice velkomoravské. Byzantský vliv není však již patrný.

V architektuře je nadále uplatňován **typ rotundy** a **baziliky**. U rotund se někdy objevuje v západním průčelí věž (**rotunda sv. Jiří na Řípu**). U podélného typu se objevují dispozice jednolodní či trojlodní. Půdorysy obdélníkové se někdy blíží čtverci s apsidou na východní straně, portál bývá honosně zdoben. Někdy je k západnímu prů

čelí přistavěna příčná loď pevnostní povahy - westwerk.

Koncentrace moci Přemyslovci znamená rozvoj architektury v Praze. Vedle Pražského hradu hrál důležitou roli i **Vyšehrad**. Na počátku 11. století vznikl klášterní kostel sv. Markéty v Břevnově, v r. 1092 Spytihněvova bazilika na Hradě, dlouhá 70 metrů, trojlodní s příčnou lodí a dvěma věžemi. Na Vyšehradětojí dodnes **rotunda sv. Martina**.

V architektuře řádové a v české kultuře vůbec měl zcela mimořádný význam benediktinský **klášter Sázavský**, založený knížetem Oldřichem r. 1032.

Praha-Břevnov, klášterní kostel Benediktinů,

23 Stará Boleslav, bazilika sv. Václava a kostel sv. Klimenta, pohled od východu. Před rokem 1045 a kolem poloviny 12. století.

Roku 1140 byl založen premonstrátský **klášter na Strahově**, jehož románské části se pod barokní úpravou zachovaly dodnes. Začátkem 12. století založili benediktíni významný **klášter v Třebíči**. Klášterní kostel v přechodném stylu románsko-gotickém působí dodnes monumentálním dojmem.

Vedle staveb církevních vznikala i díla světská - hrady, paláce, obytné domy, mosty apod. Hrady se stavěly buď na skalách (tzv. **výšinné**), nebo na rovině, obklopené močály a vodními nádržemi, které byly dobrou ochranou (tzv. **vodní**). Hrady sloužily jako sídla panovníka a jeho správců (Praha, Vyšehrad, Olomouc, Znojmo) či jako strážní opevněný bod (Přimda, Tachov, Bítov).

Nejrozsáhlejší palác vznikl za knížete Soběslava na Hradě. Na palác navazovala zděná hradba, známá tzv. Černá věž na východě a Bílá věž na jihu. Na přelomu 11. a 12. století vznikl lovecký hrad Křivoklát, výjimečné postavení má hrad v Chebu, který pochází ze začátku 12. století a byl přestavěn na císařskou falc Friedrichem Barbarossou v letech 1180-1190. Umělecky nejcennější částí hradu je patrová hradní kaple.

Významné místo v románské světské architektuře měl první **kamenný most přes Vltavu** v Praze, který nechala postavit v 70. letech 12. století **královna Judita**, druhá žena Vladislava 11.. Ve své době to byl technický zázrak, byl 514 m dlouhý, 7 m široký a měl 20 pilířů. Most byl zbořen při stavbě nového mostu Karlem IV Na malostranském břehu se dodnes zachovala mostecká věž a ve sklepení blízkých domů jsou

dodnes zachovány zbytky mostních oblouků.

Stejně jako v západní Evropě mělo i u nás sochařství těsnou návaznost na architekturu. Sochy jsou schematické, často pojaty dekorativně až ornamentálně. Perspektiva reliéfních prací je velmi primitivní, často se používá perspektiva **hieratická** - postavy mají velikost podle svého postavení v církvi (nejvyšší je Kristus, postava donátora bývá malá). Postavy často působí ztrnule a neuměle, protože autorům nešlo ani tak o anatomickou přesnost zobrazení, jako o dokonalost vyjádření myšlenky, ideje křesťanství.

K vrcholům románské plastiky u nás můžeme zařadit **reliéfy z věže Juditina mostu** s postavou krále Vladislava II. Vysokou dekorativní úroveň dokazují **ozdoby z biskupského paláce v Olomouci**. Bohatá plastická výzdoba je na **portálu baziliky v Třebíči** či **Tišnově-Předklášteří**. Příkladem dekorativního pojetí jsou postavy řvoucích lvů z kostela sv. Štěpána v Kouřímí (dnes v Národním muzeu), původně patrně podstavce pro kazatelnu.

To, co jsme uvedli k charakteristice románského sochařství, platí beze zbytku i v malbě. Malíř nehledal nová pojetí, zobrazoval zejména své křesťanské cítění. Základem obrazu byla **pevná lineární kresba** (ostré linie jsou zřejmé [např. na](#) freskách z chrámu sv. Jiří na Hradě - zač. 13. stol.) Barevnost románských obrazů byla omezena malým počtem používaných tónů (červená, žlutá, zelená, bílá, růžová, vzácně se používalo barvy modré, [např. na](#) šat Kristův nebo P. Marie, neboť se získávala rozemletím polodrahokamu lazuritu).

Velké plochy zdí dávaly možnost uplatnit se i v technice nástěnné malby (**rotunda sv. Kateřiny ve Znojmě** s přemyslovským rodokmenem a cyklem o Kristovi, kostel

Velké plochy zdiva dávaly možnost uplatnit se i v technice nástěnné malby (**rotunda sv. Kateřiny ve Znojmě** s přemyslovským rodokmenem a cyklem o Kristovi, kostel sv. Klimenta ve Staré Boleslavi, téma Posledního soudního soudu s Kristem v mandorle v apsidě kostela sv. Petra a Pavla v Albrechticích, z období kolem roku 1200 pocházejí).

~ malby apoštolů a motivy Narození Páně a Klanění tří králů v apsidě kostela sv. Václava v Praze na Proseku).

Významným oborem románské malby

~ byla malba knižní (iluminace), pěstovaná většinou v klášteřích a skriptoriích církevních úřadů. K nejstarším iluminovaným rukopisům u nás patří **Gumpoldova legenda**

~ **o sv. Václavovi** (sepsaná pro Emu, manželku Boleslava II., vzniklá před rokem 1006).

Za krále Vladislavaa pracovala v Praze ílumíná

~ torská dílna, z jejíž produkce pochází proslulý **Kodex vyšehradský** vzniklý k Vratislavově korunovaci (r. 1085). O působení

O působení cizích iluminátorů u nás svědčí **rukopis Augustinova spisu De civitate Dei** s překrásným žánrovým vyobrazením autora iluminací nací i s pomocníkem (**Hildebert a Everwin s myší**). Ze stejné doby pochází i malířsky dokonalý Žaltář ostrovský. Za třicetileté války byl odvezen do Švédska tzv. Liber gigas, gas, formátem největší naše iluminovaná kniha (některé iniciály mají výšku až 70 cm) z 1. poloviny 13. století. Ve Stockholmu je dnes i další Hildebertovo a Everwinovo dílo, tzv. **Horologium olomoucké**, pocházející jící ze skriptoria biskupa Jindřicha Zdíka. Byzantské vlivy jsou patrné v iluminacích

~ slovníku **Mater verborum**.

Prolnutí pozdního románského slohu s nově nastupujícím pojetím gotickým

před- stavují obrazy na pilířích kostela Narození P. Marie v Písku, v nichž můžeme spatřit vyvrcholení románského malířství v našich zemích.

ZDROJE:

BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1998, 287 p. ISBN 80-858-3925-3.

CHÂTELET, Albert a Bernard Philippe GROSLIER. *Světové dějiny umění: malířství, sochařství, architektura, užité umění*. České vyd. 2., upr., Praha: Ottovo nakladatelství v divizi Cesty, 2004, 784 s. ISBN 80-718-1936-0.

MRÁZ, Bohumír a Odborná spolupráce Marie ČERNÁ. *Dějiny výtvarné kultury*. 4. vyd., V Idea servis 3. vyd. Praha: Idea servis, 2002, 287 p. ISBN 80-859-7039-2.

Internetové zdroje:

<http://cs.wikipedia.org>

<http://www.artmuseum.cz>

<http://historika.fabulator.cz>

<http://www.umeni.euweb.cz>

<http://www.dejinyumeni.czweb.org>